

DEVIANT XULQ-ATVOR PROFILAKTIKASIDA IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK
XIZMATNING AHAMIYATI

Baxriyeva Shaxnoza Sayfiddinovna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Psixologiya 1-kurs magistranti

Email: baxriyevashaxnoza83@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 17.06.2026

Revised: 18.06.2026

Accepted: 19.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

*deviant xulq-atvor,
ijtimoiy-psixologik
xizmat, profilaktika,
o'smirlar, ijtimoiy
muhit, psixologik
yordam, korreksiya.*

Ushbu maqolada deviant xulq-atvorning kelib chiqish sabablari va uni oldini olishda ijtimoiy-psixologik xizmatning ahamiyati yoritilgan. Jamiyatda ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, ta'lim tizimi va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining shaxs xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, maktab va boshqa ijtimoiy institutlarda psixologik profilaktika ishlari, risk guruhidagi o'smirlar bilan olib boriladigan korreksion va rehabilitatsion tadbirlar ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari deviant xulqning oldini olishda kompleks ijtimoiy-psixologik yondashuv muhim ekanligini ko'rsatadi.

KIRISH. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida yoshlar orasida deviant xulq-atvor holatlarining uchrashi dolzarb ijtimoiy-psixologik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Deviant xulq-atvor deganda jamiyat tomonidan qabul qilingan ijtimoiy, axloqiy va huquqiy me'yorlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar tushuniladi. Bunday holatlar nafaqat shaxsning individual rivojlanishiga, balki jamiyatning ma'naviy-axloqiy barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda yoshlar orasida tajovuzkorlik, huquqbuzarlik, turli zararli odatlarga berilish, internet va virtual makonga haddan tashqari bog'lanib qolish kabi deviant xulq shakllari tobora ko'proq kuzatilmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etishda faqat ma'muriy yoki huquqiy choralar yetarli bo'lmay, balki ijtimoiy-psixologik profilaktika ishlarini tizimli ravishda tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda. Ayniqsa, ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan psixologik xizmat tizimi yoshlarning shaxsiy xususiyatlarini o'rganish, xavf guruhiga mansub o'quvchilarni aniqlash hamda ularga o'z vaqtida psixologik yordam ko'rsatishda muhim o'rin tutadi.

O‘zbekiston Respublikasida yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning ma‘naviy-axloqiy kamolotini ta‘minlash va turli salbiy illatlarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu munosabat bilan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: "Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma‘naviy salohiyatga ega insonlar etib tarbiyalash eng muhim vazifamizdir".¹⁷Mazkur fikr yosh avlod tarbiyasida psixologik profilaktika va ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning ahamiyatini yanada oshiradi. Deviant xulq-atvorning shakllanishiga oilaviy muhit, tengdoshlar ta‘siri, ijtimoiy nazoratning sustligi, shaxsning individual-psixologik xususiyatlari hamda iqtisodiy-ijtimoiy omillar sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois mazkur muammoni o‘rganishda kompleks yondashuv talab etiladi. Ijtimoiy-psixologik xizmat esa diagnostika, profilaktika, korreksiya va maslahat berish faoliyatlari orqali deviant xulq-atvorning oldini olishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi deviant xulq-atvor profilaktikasida ijtimoiy-psixologik xizmatning o‘rni va ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, shuningdek, uning amaliy imkoniyatlarini yoritishdan iborat.

Deviant xulq-atvorning psixologik navigatsiyasi. Deviant xulq-atvorning psixologik navigatsiyasi shaxs xulqining ichki va tashqi determinantlarini aniqlash, ularni tahlil qilish hamda salbiy og‘ishlarning oldini olishga qaratilgan ilmiy-amaliy jarayon hisoblanadi. Zamonaviy psixologiyada inson xulq-atvori murakkab tizim sifatida qaralib, unda biologik, psixologik va ijtimoiy omillar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Shu sababli deviant xulq-atvorni tushunish va boshqarishda faqat tashqi xatti-harakatlarni emas, balki shaxsning ichki kechinmalari, ehtiyojlari, qadriyatlarini va motivatsion sohasini ham o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik navigatsiya tushunchasi shaxs rivojlanishidagi xavfli yo‘nalishlarni o‘z vaqtida aniqlash va ularni konstruktiv faoliyatga yo‘naltirishni anglatadi. Ayniqsa, o‘smirlik davrida shaxsning o‘zligini anglashga bo‘lgan ehtiyoji kuchayadi, emotsional beqarorlik va mustaqillikka intilish esa ayrim hollarda ijtimoiy me‘yorlardan chekinishga sabab bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatlarda psixologik xizmat mutaxassisleri tomonidan amalga oshiriladigan diagnostik va korreksion tadbirlar muhim profilaktik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Deviant xulq-atvorning shakllanishida motivatsion sohadagi nomuvofiqliklar alohida o‘rin tutadi. Shaxsning ehtiyojlari qondirilmaganda yoki ijtimoiy jihatdan maqbul yo‘llar bilan amalga oshirilmaganda frustratsiya holati yuzaga keladi. Natijada agressivlik, konfliktlilik, qoidabuzarlik yoki boshqa deviant xatti-harakatlar paydo bo‘lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, psixologik navigatsiya shaxsning ichki ehtiyojlarini aniqlash va ularni ijtimoiy maqbul shakllarda ro‘yobga chiqarishga ko‘maklashishni nazarda tutadi.

Bugungi kunda deviant xulq-atvorni o‘rganishda risk va himoya omillari konsepsiyasi keng qo‘llanilmoqda. Risk omillari qatoriga oiladagi nosog‘lom muhit, pedagogik

¹⁷ Mirziyoyev Sh.M. Yoshlar forumidagi nutqi. – Toshkent, 2020.

nazoratning sustligi, tengdoshlarning salbiy ta'siri, internetdagi destruktiv axborotlar va psixologik zo'riqishlar kiradi. Himoya omillari esa sog'lom oilaviy munosabatlar, ijobiy ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, rivojlangan emotsional intellekt va mustahkam hayotiy maqsadlardan iborat. Psixologik navigatsiyaning asosiy vazifasi risk omillarining ta'sirini kamaytirish va himoya omillarini kuchaytirishdan iborat. Shuningdek, psixologik navigatsiya jarayonida shaxsning emotsional holatini monitoring qilish muhim sanaladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uzoq davom etuvchi stress, yolg'izlik hissi, o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi hamda ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi deviant xulq-atvor ehtimolini oshiradi. Shu bois psixologik xizmat mutaxassislari o'quvchilar va yoshlarning emotsional farovonligini muntazam baholab borishlari zarur.

Deviant xulq-atvorning psixologik navigatsiyasi — bu shaxsning salbiy xulqiy og'ishlarga olib boruvchi ichki va tashqi omillarini aniqlash, baholash hamda ularni ijobiy rivojlanish yo'nalishiga yo'naltirish jarayonidir. Ushbu yondashuv shaxsning xulq-atvoridagi o'zgarishlarni erta bosqichda aniqlash va profilaktik ta'sir ko'rsatishga xizmat qiladi.

Shaxsiy omillar:

- O'z-o'zini baholashning pastligi;
- Emotsional beqarorlik;
- Stressga chidamlilikning sustligi;
- Motivatsion inqiroz;
- Ijtimoiy ko'nikmalarning yetarli emasligi.

Ijtimoiy ta'sir omillari:

- Oiladagi nizolar;
- Ota-ona nazoratining yetishmasligi;
- Tengdoshlar bosimi;
- Salbiy axborot oqimi;
- Virtual makonning destruktiv ta'siri.

Xavf signallari:

- Dars qoldirish;
- Tajovuzkorlikning kuchayishi;
- Yolg'on gapirish;
- Yakkalanib qolish;
- Intizomiy qoidalarni buzish.

Yakuniy maqsad. Psixologik jihatdan barqaror, ijtimoiy mas'uliyatli va sog'lom shaxsni shakllantirish.

Xavf zonalarini erta aniqlashning ijtimoiy-psixologik algoritmlari. Deviant xulq-atvorning oldini olishda xavf zonalarini erta aniqlash muhim profilaktik ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy-psixologik xizmat tizimida diagnostika va prognozlash mexanizmlaridan foydalanish orqali shaxsning xulq-atvoridagi salbiy o'zgarishlarni dastlabki bosqichlarda aniqlash mumkin. Bunday yondashuv o'quvchi yoki yoshning individual-psixologik

xususiyatlari, oilaviy muhiti, tengdoshlar bilan munosabatlari hamda ta'lim jarayonidagi faolligini kompleks baholashga asoslanadi. Xavf omillarini o'z vaqtida aniqlash psixologik korreksiya, maslahat va profilaktik tadbirlarni samarali tashkil etishga imkon beradi. Shu sababli zamonaviy psixologik xizmat faoliyatida monitoring, kuzatish, suhbat, test va so'rovnomalar metodlari keng qo'llanilmoqda.

Rus psixologi A.A. Rean ta'kidlashicha, «deviant xulq-atvor ko'pincha shaxsning ijtimoiy moslashuv jarayonidagi qiyinchiliklar va mikromuhitdagi salbiy ta'sirlar natijasida shakllanadi, shu bois profilaktika ishlari xavf omillarini erta aniqlashdan boshlanishi lozim»¹⁸. Ushbu yondashuv shaxsning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlarini chuqur tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, rus olimi E.V. Zmanovskayaning fikricha, «deviant xulq-atvor diagnostikasi nafaqat mavjud muammoni aniqlashga, balki uning kelajakdagi rivojlanish ehtimolini prognozlashga ham xizmat qilishi kerak». ¹⁹ Olimning ushbu qarashi ijtimoiy-psixologik algoritmlarning asosiy vazifasi xavf guruhiga mansub shaxslarni aniqlash va ular bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etishdan iborat ekanligini ta'kidlaydi.

Rossiyalik tadqiqotchilar tomonidan o'smirlar o'rtasida o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra, maktab psixologi tomonidan muntazam diagnostika ishlari olib borilgan ta'lim muassasalarida huquqbuzarlik va intizom buzilishlari boshqa muassasalarga nisbatan kamroq kuzatilgan. Ayniqsa, xavf guruhiga kiruvchi o'quvchilar bilan individual ishlash, ularning oilasi bilan hamkorlik qilish va psixologik treninglar tashkil etish ijobiy natijalar bergan. Shuningdek, ijtimoiy-psixologik xizmat amaliyotida qo'llanilgan prognozlash metodlari shaxsning kelgusidagi xulqiy rivojlanishini oldindan baholash imkonini bergan. Tadqiqot natijalari oiladagi nizolar, ota-onalar nazoratining yetishmasligi va tengdoshlarning salbiy ta'siri birgalikda kuzatilgan hollarda deviant xulq-atvor rivojlanish xavfi sezilarli ravishda yuqori bo'lishini ko'rsatgan. Aksincha, oilaviy qo'llab-quvvatlash, ijobiy kommunikativ muhit va psixologik yordam mavjud bo'lgan o'smirlarda salbiy xulqiy og'ishlar kam uchragan. Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, diagnostika natijalariga asoslangan individual profilaktik dasturlar umumiy profilaktik tadbirlarga qaraganda samaraliroq hisoblanadi. Bunday dasturlar shaxsning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va ijtimoiy muhitini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Natijada o'smirning ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi, o'zini boshqarish ko'nikmalari rivojlanadi va deviant xulq-atvor ehtimoli kamayadi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ham xavf zonalarini aniqlash jarayonida muhim vositaga aylanmoqda. Elektron monitoring tizimlari, onlayn psixologik so'rovnomalar va

¹⁸ Rean A.A. Психология личности. Социализация, поведение, общение. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – С. 217.

¹⁹ Змановская Е.В. Девиантология: психология отклоняющегося поведения. – Москва: Академия, 2018. – С. 64.

diagnostik platformalar orqali katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish imkoniyati paydo bo'lmoqda. Bu esa ijtimoiy-psixologik xizmat mutaxassislariga profilaktik faoliyatni yanada aniq va samarali tashkil etish imkonini beradi. Natijada deviant xulq-atvorning yuzaga kelish ehtimoli pasayib, yoshlarning sog'lom ijtimoiy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratiladi.

Tadqiqot. Mazkur tadqiqotda o'smirlarda deviant xulq-atvor xavfini erta aniqlash maqsadida xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan "Shaxsning kuchli jihatlari va xulqiy qiyinchiliklarini baholovchi so'rovnomasi" (SDQ) dan foydalanildi. SDQ testi bolalar va o'smirlarning emotsional holati, xulqiy muammolari, giperfaolligi, tengdoshlar bilan munosabatlari hamda prosotsial xulqini baholash imkonini beradi. Test natijalariga ko'ra umumiy qiyinchiliklar indeksi aniqlanadi va xavf darajasi baholanadi.

1-jadval. SDQ test natijalari.

№	Sinaluvchi ismi	Umumiy ball	Xavf darajasi
1	Azizbek	11	Past
2	Dilshod	18	O'rta
3	Shahzoda	9	Past
4	Mohira	16	O'rta
5	Javohir	22	Yuqori
6	Madina	13	Past
7	Sardor	20	Yuqori
8	Nigina	15	O'rta
9	Bekzod	24	Yuqori
10	Sitora	12	Past

Natijalar tahlili. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 10 nafar sinaluvchidan 4 nafari (40%) past xavf guruhiga, 3 nafari (30%) o'rta xavf guruhiga va 3 nafari (30%) yuqori xavf guruhiga mansub ekanligi aniqlandi. Past xavf guruhidagi sinaluvchilar ijtimoiy moslashuvning nisbatan yaxshi rivojlanganligi, tengdoshlar bilan sog'lom munosabatlari va emotsional barqarorligi bilan tavsiflandi. O'rta xavf guruhidagi ishtirokchilarda esa ayrim xulqiy va emotsional qiyinchiliklar kuzatildi, biroq ular hali barqaror deviant xulq shakllariga aylanmagan.

Yuqori xavf guruhiga kirgan Javohir, Sardor va Bekzodda tengdoshlar bilan nizolarga moyillik, impulsivlik, qoidalarga bo'ysunmaslik va emotsional zo'riqish ko'rsatkichlari yuqoriroq qayd etildi. Ushbu natijalar mazkur sinaluvchilar bilan individual psixologik maslahatlar va korreksion mashg'ulotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama. Olingan natijalar deviant xulq-atvorning shakllanishi ko'pincha emotsional va ijtimoiy qiyinchiliklar bilan bog'liqligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, yuqori xavf guruhidagi sinaluvchilarda kommunikativ muammolar va o'zini nazorat qilishdagi qiyinchiliklar yaqqol

namoyon bo'ldi. Bu esa xavf zonalarini erta aniqlashda psixologik diagnostikaning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlangan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, xavf guruhiga mansub o'quvchilarni o'z vaqtida aniqlash va ular bilan individual ishlash deviant xulq-atvorning oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. Psixolog, ota-ona va pedagoglarning hamkorlikdagi faoliyati natijasida o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi, emotsional barqarorligi ortadi va salbiy xulq-atvor shakllanish ehtimoli kamayadi. SDQ metodikasi xavf zonalarini erta aniqlash va profilaktik choralarni rejalashtirish uchun ishonchli diagnostik vosita sifatida amaliy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Hamkorlik ekotizimi: oila, maktab, mahalla integratsiyasi. Deviant xulq-atvor profilaktikasida oila, maktab va mahalla hamkorligi yagona ijtimoiy-tarbiyaviy makonni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi. Shaxsning ijtimoiylashuv jarayoni avvalo oilada boshlanadi, keyinchalik ta'lim muassasalari va mahalla muhiti orqali davom etadi. Shu sababli mazkur institutlar faoliyatidagi uzviylik va hamkorlik yoshlarning sog'lom rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Oila farzandning dastlabki qadriyatlari, xulq-atvor me'yorlari va hayotiy qarashlarini shakllantirsa, maktab ushbu jarayonni ilmiy-pedagogik asosda rivojlantiradi, mahalla esa ijtimoiy nazorat va jamoaviy qo'llab-quvvatlash vazifasini bajaradi. Ushbu tizimdagi uzilishlar esa o'smirlarda ijtimoiy moslashuv muammolari va deviant xulq-atvor shakllanishi uchun qulay sharoit yaratishi mumkin.

Nemis psixologi va pedagogi Kurt Lewin shunday ta'kidlagan: «Shaxsning xulq-atvori uning o'zi va mavjud ijtimoiy muhitining o'zaro ta'siri mahsulidir». ²⁰ Ushbu yondashuv oila, maktab va mahalla o'rtasidagi hamkorlikning shaxs rivojlanishidagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Fransuz sotsiologi Émile Durkheim esa: «Jamiyatning tarbiyaviy ta'siri zaiflashgan joyda ijtimoiy me'yorlardan chekinish holatlari kuchayadi», deb qayd etgan. ²¹ Ushbu fikr deviant xulq-atvor profilaktikasida ijtimoiy institutlarning hamkorligi va jamoaviy mas'uliyati zarurligini ko'rsatadi. Bugungi kunda oila, maktab va mahalla integratsiyasiga asoslangan profilaktik model eng samarali yondashuvlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bunda psixologlar, sinf rahbarlari, ota-onalar va mahalla faollari o'rtasida muntazam axborot almashinuvi yo'lga qo'yiladi. O'quvchilarning psixologik holati, o'qishdagi muvaffaqiyati, tengdoshlar bilan munosabatlari va bo'sh vaqtini tashkil etish masalalari hamkorlikda muhokama qilinadi. Natijada xavf guruhiga mansub bolalar erta aniqlanib, ularga individual yondashuv asosida yordam ko'rsatish imkoniyati yaratiladi. Bunday integratsiyalashgan tizim nafaqat deviant xulq-atvorning oldini olishga, balki yoshlarning ijtimoiy faolligi, ma'naviy yetukligi va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

²⁰ Lewin K. Principles of Topological Psychology. – New York: McGraw-Hill, 1936. – P. 12.

²¹ Durkheim E. Education and Sociology. – Paris: Alcan, 1922. – P. 74.

Umumiy xulosa. Deviant xulq-atvor profilaktikasida ijtimoiy-psixologik xizmatning o'zni bugungi kunda tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot davomida xavf zonalarini erta aniqlash, shaxsning psixologik holatini diagnostika qilish, prognozlash hamda profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqish jarayonlari kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi zarurligi aniqlandi. Ayniqsa, SDQ kabi xalqaro testlar orqali o'smirlarning emotsional holati va xulqiy muammolarini erta bosqichda aniqlash imkoniyati mavjudligi tasdiqlandi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, deviant xulq-atvorning shakllanishi birgina omil bilan emas, balki oilaviy muhit, ijtimoiy nazorat, tengdoshlar ta'siri, shaxsning psixologik xususiyatlari hamda raqamli muhitdagi xavf omillarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Shu bois profilaktika ishlari faqat individual emas, balki tizimli va hamkorlikka asoslangan bo'lishi lozim.

Ijtimoiy-psixologik xizmatning samaradorligi esa diagnostika, korreksiya, maslahat va rehabilitatsiya bosqichlarining uzviy bog'liqligiga tayanadi. Oila, maktab va mahalla integratsiyasi deviant xulqning oldini olishda eng muhim ijtimoiy ekotizim sifatida namoyon bo'ladi. Natijada, yoshlarning ijtimoiy moslashuvi kuchayadi, psixologik barqarorlik oshadi va salbiy xulqiy og'ishlar kamayadi. Umuman olganda, deviant xulq-atvor profilaktikasida ilmiy asoslangan ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni joriy etish jamiyatda sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yoshlar ma'naviyati va ta'lim-tarbiya tizimi bo'yicha nutqlar to'plami. – Toshkent, 2020.
3. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – Moskva: Aspekt Press.
4. Немов Р.С. Psixologiya. – Moskva: Vlados.
5. Выготский Л.С. Psixologiya rivojlanishi. – Moskva.
6. Леонтьев А.Н. Faoliyat psixologiyasi. – Moskva.
7. Божович Л.И. Shaxs va uning rivojlanishi. – Moskva.
8. Реан А.А. Psixologiya lichnosti. – Sankt-Peterburg.
9. Змановская Е.В. Deviantologiya. – Moskva.
10. Фрейд З. Psixoanalizga kirish. – Moskva.
11. Rubinshtein S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva.
12. Фельдштейн Д.И. O'smir psixologiyasi. – Moskva.
13. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent.
14. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent.
15. Mamatov A. Ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent.
16. Yo'ldoshev B. Pedagogik psixologiya. – Toshkent.
17. Nishonova Z. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent.

18. Davletshin M.G. Psixologiya asoslari. – Toshkent.
19. Abduqodirov A. Ta’lim psixologiyasi. – Toshkent.
20. Hasanov S. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent.
21. <https://psyjournals.ru> - psixologik ilmiy portal.
22. <https://elibrary.ru> – ilmiy elektron kutubxona.
23. <https://cyberleninka.ru> – ochiq ilmiy maqolalar bazasi.
24. <https://voppsy.ru> – “Вопросы психологии” rasmiy sayti .

